

Ewa Gubernat

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

ZOBOWIĄZANIA SYSTEMU EMERYTALNEGO W WARUNKACH NIESTABILNOŚCI FINANSÓW PUBLICZNYCH

Streszczenie: Konieczność zagwarantowania źródeł utrzymania w okresie starości jest naturalną konsekwencją tego etapu w życiu człowieka. Szczególnie kiedy po osiągnięciu wieku emerytalnego następuje utrata zdolności do kontynuowania pracy zawodowej i powstaje uzależnienie od środków finansowych wcześniej zgromadzonych. Ryzyko starości jest coraz poważniejszym zagrożeniem w sensie ekonomicznym, a skuteczne konstrukcje systemów zabezpieczenia emerytalnego, zapobiegające nie tylko finansowym skutkom wzrastającej długości życia osób na emeryturze, są ważnym celem polityki społecznej. Oczekuje się, iż zjawisko starzenia się społeczeństwa będzie miało znaczący wpływ na wzrost gospodarczy i będzie prowadziło do istotnych presji na zwiększenie wydatków publicznych.

Słowa kluczowe: zobowiązania systemu emerytalnego, modele reform systemów emerytalnych, stabilność finansów publicznych.

1. Wstęp

System emerytalny jest częścią finansów publicznych państwa. Wchodzi w istotne sprzężenia zwrotne ze stanem gospodarki narodowej. W tym kontekście kluczowa jest rola państwa w organizacji funkcjonowania systemu emerytalnego, gdyż to państwo realizuje politykę społeczną, a w jej ramach tworzy systemy zabezpieczenia emerytalnego, monitoruje je i koryguje ich działanie.

System emerytalny jest bezpośrednio powiązany z funkcjonowaniem wielu obszarów życia społeczno-gospodarczego. Wydatki publiczne przeznaczone na cele emerytalne stanowią znaczny odsetek ogółu wydatków publicznych, w związku z czym są ważnym elementem polityki fiskalnej państwa. System emerytalny jest także ściśle powiązany z rynkiem pracy, gdyż wnoszone do systemu składki są pochodną uzyskiwanych wynagrodzeń, a zdefiniowany wiek emerytalny determinuje podejmowanie indywidualnych decyzji o dezaktywizacji zawodowej. Zmienność otoczenia, szczególnie podczas wahań i zmian koniunktury, wpływa na system emerytalny.

Niejednokrotnie dokonywane zmiany systemów emerytalnych mają na celu dostosowanie ich do zmieniających się czynników zewnętrznych, tj. ekonomicznych,

społecznych oraz politycznych [Chand, Jaeger 1996, s. 12]. Uwzględniając powyższe, należy stwierdzić, że rozwój koncepcji zabezpieczenia społecznego, szczególnie ubezpieczeń emerytalnych, oraz jej ewolucja i wzajemne oddziaływania uzasadniają, że zmienność prawa emerytalnego ma swoje źródło głównie w zmienności życia gospodarczego.

Celem niniejszego artykułu jest zidentyfikowanie i sklasyfikowanie zobowiązań systemu emerytalnego w warunkach narastającego długu publicznego, czynników wpływających na modelowanie struktury systemu emerytalnego w okresie permanentnej nierównowagi finansów publicznych.

2. Zobowiązania systemu emerytalnego a współlistnienie długu publicznego

Literatura przedmiotu w zakresie zarządzania długiem publicznym koncentruje się przede wszystkim na kategorii długu bilansowego, określanego również jako jawny, rzeczywisty. Rozwiązanie to jest poddawane coraz intensywniejszej krytyce, gdyż, jak pokazuje doświadczenie, szczególnie z ostatnich lat, niebagatelną rolę odgrywa ją również inne kategorie zobowiązań [Marchewka-Bartkowiak 2011, s. 25].

Kompleksowa analiza zobowiązań publicznych powinna uwzględniać wszystkie rodzaje ryzyka, które mogą wpływać na łączny poziom zobowiązań publicznych. W tym obszarze znajdują się również zobowiązania funkcjonującego systemu emerytalnego. Dlatego w analizie powinny zostać uwzględnione zobowiązania tzw. potencjalne [Polackova-Brixii 2004, s. 2] (określane również jako pozabilansowe, niewymagalne, warunkowe). Dług potencjalny w literaturze przedmiotu niejednokrotnie w teorii finansów publicznych interpretowany jest jako podstawowe źródło narastania ryzyka fiskalnego oraz innych negatywnych zjawisk budżetowych oraz gospodarczych [Kharas, Mishra 2001, s. 37].

W konsekwencji powoduje on tzw. ukryty deficyt lub warunkowo odroczonego deficytu fiskalnego. Zasadniczym ograniczeniem obowiązujących zasad ewidencjonowania długu potencjalnego jest brak możliwości ujęcia tego rodzaju zobowiązań w budżecie państwa oraz brak ograniczeń jego zaciągania, co może powodować dynamiczny wzrost ryzyka fiskalnego, a w konsekwencji kryzys finansowy.

Uwzględniając powyższe, katalog ryzyk fiskalnych został zaprezentowany w koncepcji tzw. macierzy ryzyka w tab. 1 [Polackova 1998, s. 19]. Głównym celem opracowania macierzy ryzyka było wskazanie na specyfikę zagrożeń [Marchewka-Bartkowiak 2010, s. 2] wynikających z poszczególnych rodzajów długu, na podstawie kryteriów jego zaciągania oraz możliwości wyeksponowania w budżecie państwa obecnie oraz w przyszłości. Macierz obejmuje zarówno bilansowe, jak i pozabilansowe zobowiązania publiczne przez ich podział na cztery grupy z zastosowaniem jako kryterium stopnia pewności ich zapadalności oraz prawnych podstaw ich klasyfikacji. Klasyfikacja ta, znajdująca zastosowanie w sektorze finansów publicznych, została wprowadzona przede wszystkim w celu zidentyfikowania podstawowych

źródeł ryzyka fiskalnego oraz zapobiegania niestabilności realizacji celów długoterminowych przez instytucje rządowe [Marchewka-Bartkowiak 2006, s. 11-12]. Taka klasyfikacja zobowiązań publicznych wyróżnia zobowiązania bezpośrednie i potencjalne oraz zobowiązania formalne i deklaratywne [Holzman, Palacios, Zviniene 2004, s. 6].

Tabela 1. Klasyfikacja zobowiązań publicznych według macierzy ryzyka fiskalnego

Wyszczególnienie	Zobowiązania bezpośrednie niewynikające ze szczególnych zdarzeń	Zobowiązania potencjalne wynikające z realizacji szczególnych zdarzeń
Zobowiązania formalne	<p>Jest to podstawowa kategoria zobowiązań publicznych, obejmująca bieżące zobowiązania przewidywalne co do czasu i wielkości spłaty, tzw. dług konwencjonalny.</p> <p>Zobowiązania ewidencjonowane są zgodnie z obowiązującymi zasadami rachunkowości budżetowej.</p> <p>Obejmują one zobowiązania bieżące, których okres zapadalności oraz wolumen jest znany i wymierny.</p> <p>Grupa ta obejmuje: zapadający w danym roku dług, zaplanowane wydatki budżetowe w ramach bieżącego budżetu oraz wydatki budżetowe o charakterze długoterminowym</p>	<p>To zobowiązania, które wynikają z przepisów prawa, których wysokość jest trudna do zaplanowania.</p> <p>Realizacja zobowiązań nie jest obowiązkiem wynikającym z bieżącego budżetu.</p> <p>Zaspokojenie tego rodzaju zobowiązań może nastąpić w przyszłości w sytuacji, kiedy będą one wymagalne.</p> <p>Grupa ta obejmuje: gwarancje publicznych podmiotów centralnych, państwowe systemy zabezpieczeń</p>
Zobowiązania nieformalne (deklaratywne)	<p>Zobowiązania, które będą musiały być planowane w przyszłych budżetach, co wynika z silnych oczekiwań społecznych. Dotyczy to szczególnie zobowiązań emerytalnych.</p> <p>To kategoria zobowiązań niewynikająca z przepływu strumieni pieniężnych, tj. ani w następstwie emisji dłużnych instrumentów skarbowych, ani z zaciągania kredytów lub pożyczek.</p> <p>Grupa ta obejmuje przyszłe wydatki budżetu państwa, które mają długookresowy termin zapadalności (system emerytalny, zdrowotny) oraz potencjalne nakłady inwestycji publicznych</p>	<p>Zobowiązania te powstają na skutek wystąpienia nadzwyczajnych sytuacji.</p> <p>Wyróżniają się deklaratywnym charakterem.</p> <p>Nie powstają w wyniku świadomego i racjonalnego procesu planowania.</p> <p>Grupa ta obejmuje zobowiązania z tytułu niewypłacalności jednostek samorządu terytorialnego, jednostek publicznych oraz potencjalne zobowiązania z tytułu finansowania zdarzeń losowych i klęsk żywiołowych</p>

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Polackova 1998; *Public Finance...* 2004, s. 19].

Pierwszy rodzaj zobowiązań stanowią zobowiązania bezpośrednie klasyfikowane według obowiązujących krajowych zasad rachunkowości budżetowej. Jest to podstawowa kategoria zobowiązań fiskalnych, obejmująca zobowiązania przewidy-

walne co do okresu i wielkości zapadalności. Należą do nich głównie zadłużenie z tytułu zaciągniętych kredytów i pożyczek, wyemitowane instrumenty dłużne, wydatki budżetowe bieżące oraz długoterminowe realizowane na podstawie zapisów zdefiniowanych w ustawach.

Drugi rodzaj zobowiązań obejmuje zobowiązania potencjalne prawnie usankcjonowane. Podstawowym instrumentem tej kategorii jest gwarancja państwowa udzielana przez władze centralne oraz różne systemy zabezpieczeń. Ze względu na fakt, że koszty tej kategorii zobowiązań wiążą się z czynnikiem niepewności (mają charakter ukryty), z różnych względów zobowiązania powyższe mogą stanowić bardziej atrakcyjny instrument dla rządu niż instrumenty związane z koniecznością bieżącego wydatkowania środków budżetowych.

Pozostałe dwa typy zobowiązań mają charakter deklaracyjny, a ich zaistnienie może wynikać z obowiązku moralnego, oczekiwań społecznych lub nacisku poszczególnych grup interesu. Zobowiązania te mogą być konsekwencją przyjętej polityki co do przyszłej realizacji określonych wydatków lub nieprzewidzianych zdarzeń, w wyniku których państwo będzie musiało podjąć określone decyzje wydatkowe.

W oficjalnej sprawozdawczości budżetowej uwzględniane są jedynie zobowiązania, które mają równocześnie charakter formalny i bezpośredni. Wielowymiarowa analiza występujących zdywersyfikowanych ryzyk fiskalnych, zwłaszcza w obszarze funkcjonowania systemu emerytalnego, w sposób czytelny prezentuje jego efektywność w aspekcie dokonujących się zmian demograficznych społeczeństwa.

Wśród nieformalnych zobowiązań deklaracyjnych o charakterze bezpośrednim najważniejsze są zobowiązania emerytalne. Ukryty dług publiczny powstaje wtedy, gdy wartość bieżąca przyszłych świadczeń na rzecz obecnie żyjących pokoleń jest większa od wartości bieżącej płatności finansujących działanie tych publicznych systemów [Liberda 2006, s. 3]. W celu zapewnienia realizacji wypłaty świadczeń emerytalnych, które objęte są gwarancjami państwa, wzrasta tzw. dług o charakterze potencjalnym. Jego wzrost nastąpi w długoterminowej perspektywie czasowej. Jednakże gwarancje państwa w zakresie wypłaty świadczenia minimalnego nie korelują z proporcjami składek wniesionych do systemu podczas aktywności zawodowej. Skala problemu związanego ze wzrostem długu deklaracyjnego w tym obszarze nasila się szczególnie w repartycyjnych modelach systemu emerytalnego, w których dokonuje się bieżąca redystrybucja zgromadzonych składek. Niekorzystne uwarunkowania demograficzne ryzyka emerytalnego i towarzyszący proces starzenia się populacji wymuszają konieczność nieustannego dotowania systemu i absorbowania coraz wyższych środków z budżetu państwa na cele emerytalne, by podtrzymać jego wypłacalność. Powstałe w ten sposób kolejne zobowiązania publiczne potęgują ich znaczenie w kontekście przyszłych gwarancji państwa, realizacji wypłaty świadczeń oraz ich prezentacji w przyszłych budżetach państwa. Uwzględniając te okoliczności, można pokusić się o stwierdzenie, że zobowiązania emerytalne obejmują kategorię długu ukrytego, tj. nieujawnionego ani w oficjalnej sprawozdawczości budżetowej, ani też we wskaźniku długu publicznego.

Ukryty dług publiczny zatem stanowią finansowe zobowiązania państwa nieuwzględnione w jego sprawozdawczości budżetowej. Podstawowym jego źródłem są przyszłe zobowiązania państwa, m.in. z tytułu wypłaty emerytur [Siekmann 2006, s. 2]. Najistotniejszym zagrożeniem dla wypłaty świadczeń emerytalnych, niemającym nadanych ram prawnych, jest dług o charakterze deklaratywnym. Dlatego coraz częściej pojawiają się kontrowersje dotyczące jednoznacznej identyfikacji długu deklaratywnego i wliczania go do tzw. wskaźnika zadłużenia publicznego [Esfahani, Kim 2002, s. 1-2]. Zagadnienie to jest istotne, zważywszy na brak możliwości dokładnego oszacowania przyszłej wartości zobowiązań. Zwykle szacowanie jego wartości opiera się na najbardziej prawdopodobnych scenariuszach. Wobec powyższego dług potencjalny, jak również przyszłe zobowiązania systemu emerytalnego, które opierają się na metodzie kasowej, nie są ujawniane w corocznych sprawozdaniach budżetowych w chwili ich powstania, ale w chwili realizacji płatności. Takie rozwiązanie generuje wiele dodatkowych rodzajów ryzyka [Marchewka-Bartkowiak 2011, s. 190]:

- możliwość powstania nadmiernego deficytu spowodowanego koniecznością finansowania uprzednio udzielonych gwarancji,
- brak tworzenia rezerw na zobowiązania potencjalne,
- koszty ryzyka długu potencjalnego nie są rozłożone w czasie, ale skumulowane na moment ich realizacji.

W celu uniknięcia nadmiernego wzrostu deficytu proponuje się opracowywanie bieżącego budżetu uwzględniającego również potencjalne wydatki związane z tzw. długiem ukrytym i odpowiadających im wpływów [Eisner 1984, s. 139-140]. W tym zakresie istnieje jeszcze jeden zasadniczy problem dotyczący zasad szacowania bieżącej wartości zobowiązań ukrytych. Należy zwrócić uwagę, że przyjęcie właściwej metodologii mierzenia salda budżetowego z uwzględnieniem zobowiązań ukrytych mogłoby pomóc w prognozowaniu przyszłej polityki podatkowej.

3. Modele zmian systemów emerytalnych w warunkach pogłębiającej się nierównowagi finansów publicznych

Udział państwa w budowaniu systemu zabezpieczenia ryzyka emerytalnego jest absolutnie konieczny, a jego rola powinna zostać wyraźnie sprecyzowana, tzn. określać zakres i szczególne formy uczestnictwa w kosztach. Dotychczas działania w ramach systemu emerytalnego większości państw koncentrowały się na gruntownych reformach ograniczających rolę państwa i funduszy publicznych w gospodarce [Gramlich 1998, s. 43-50]. Politykę gospodarczą i społeczną charakteryzował nurt dający prymat wolnego rynku oraz indywidualnej przedsiębiorczości nad państwem i polityką społeczną [Moździerz 2008, s. 141-142]. To przełożyło się na interpretację dotychczasowej roli państwa w zakresie zabezpieczenia emerytalnego. W literaturze przedmiotu [Holzman, Mackellar, Rutkowski 2003, s. 8] w odniesieniu do projektów i dokonywanych zmian systemów emerytalnych wyróżnia się reformy polegają-

ce na korekcie i na zmianach systemowych (zob. tab. 2). Do korekt można zaliczyć zmiany przyczyniające się do obniżania wydatków i wzrostu przychodów systemów emerytalnych. Jako reformy systemowe traktowane są zmiany metod finansowania, zastosowanie mieszanej metody finansowania repartycyjno-kapitałowej lub zastąpienie systemu o zdefiniowanym świadczeniu systemem o zdefiniowanej składce [Czepulis-Rutkowska 2009, s. 18-22].

Tabela 2. Modele reform emerytalnych

	Reforma parametryczna	Reforma paradygmatyczna
Charakter zmian	Ewolucyjne zmiany systemu emerytalnego	Strukturalne zmiany systemu emerytalnego
Cel reformy	<ul style="list-style-type: none"> • zmniejszenie wydatków emerytalnych w wydatkach publicznych ogółem • rozwój prywatnych programów emerytalnych 	<ul style="list-style-type: none"> • rozwój obowiązkowego segmentu kapitałowego • rozwój dobrowolnych programów emerytalnych
Efekty	<ul style="list-style-type: none"> • podniesienie wieku emerytalnego • wydłużenie okresu aktywności zawodowej • zmniejszenie poziomu indeksacji płac • ograniczenie przywilejów emerytalnych • preferencje podatkowe w prywatnych programach emerytalnych 	<ul style="list-style-type: none"> • zastąpienie finansowania podatkowego finansowaniem oszczędnościowym • przypisanie składki ubezpieczeniowej do konkretnej osoby • wypłata świadczenia w formie annuitetu z ogólnego zgromadzonego kapitału emerytalnego powiększonego o zrealizowaną stopę zwrotu

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Dutkiewicz 2004, s. 75].

Model reformy parametrycznej (ewolucyjnej) charakterystyczny jest dla krajów zachodniej Europy, które cechował wysoki poziom wydatków emerytalnych w wydatkach publicznych ogółem oraz wysoki poziom PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Potrzeba reform parametrycznych wynikała bezpośrednio z potrzeby racjonalizacji oraz adaptacyjności wydatków emerytalnych do uwarunkowań zewnętrznych. Stąd są one wyraźnie ewolucyjne. Zmiany systemów emerytalnych w ramach reform parametrycznych dotyczyły głównie parametrów, tzn. wieku emerytalnego, stażu pracy, stopy zastąpienia. Celem reform parametrycznych było zatem zapewnienie równowagi finansowej systemu emerytalnego przez: podniesienie wieku emerytalnego, wydłużenie okresu aktywności zawodowej, ograniczenie przywilejów emerytalnych, jak również racjonalizację skali redystrybucji finansowej w ramach systemu, jak np.: ograniczenie okresów bezskładkowych, wyrównywanie wieku emerytalnego kobiet i mężczyzn i ściśle uzależnienie świadczenia od zgromadzonego kapitału emerytalnego. Reformy parametryczne nie zmieniły roli państwa i rynku w zagwarantowaniu bezpieczeństwa socjalnego swoim obywatelom.

Model reformy paradygmatycznej (strukturalnej) charakterystyczny był dla krajów środkowo-wschodniej Europy, które wyróżniały niekorzystne relacje finansowe,

tj.: niski współczynnik PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca oraz wysoki udział wydatków emerytalnych w relacji do PKB. Reformy paradygmatyczne skupiały się na radykalnej zmianie koncepcji oraz zasad funkcjonowania systemów emerytalnych. Celem reform paradygmatycznych było zapewnienie równowagi finansowej systemu emerytalnego przez zmianę dotychczasowego modelu gwarantowania świadczeń i koncentrację głównie na indywidualnej przedsiębiorczości i odejściu od dominującej roli państwa w systemie emerytalnym. W tym podejściu dominowało głównie przekonanie o konieczności rozwoju rynku finansowego jako kluczowego segmentu gospodarki, stymulującego poziom alokacji inwestycji, oszczędności oraz wzrost gospodarczy. Wobec tego emerytalne ubezpieczenie społeczne oparte na zasadach repartycji zostało zastąpione obligatoryjnym uczestnictwem w funduszach emerytalnych (polegającym na sukcesywnie gromadzonej i kapitalizowanej składce), a gwarancje państwa w zakresie wypłat zostały oparte na efektywności rynków finansowych. W efekcie reformy paradygmatyczne prowadziły do sukcesywnego ograniczania wydatków publicznych na emerytury, zmniejszenia roszczeniowości i skali dotychczasowych uprawnień ubezpieczonych. Miało to na celu stabilizację finansów publicznych przez zmniejszenie deficytów budżetowych oraz dostęp do optymalnego kosztu finansowania przez emisję obligacji nabywanych przez fundusze emerytalne. Prywatne instytucje finansowe uzyskiwały możliwość tworzenia takich funduszy, ich przymusowy charakter zaś gwarantowałby im stabilne dochody przy ograniczonym ryzyku.

Uwzględniając to, należy stwierdzić, że istotą reform strukturalnych była zmiana koncepcji finansowania świadczeń emerytalnych przez odmienne niż dotychczas rozłożenie ryzyka socjalnego między jednostkę, państwo i rynek. W ramach zmian postulowano zatem zastąpienie ubezpieczenia emerytalnego, opartego na repartycji prostej, przymusem kapitalizacji składki indywidualnie gromadzonej w prywatnych funduszach, gwarancji państwa – efektywnością rynkową prywatnych instytucji, bezpieczeństwa socjalnego – indywidualną przezornością. Reformy strukturalne miały na celu zapewnienie długookresowej wypłacalności systemu emerytalnego, ale nie dzięki wzmocnieniu gwarancji państwa i wydolności finansowej systemu, tylko przez zastąpienie systemu zdefiniowanego świadczenia systemem o zdefiniowanej składce, ograniczenie wysokości emerytur wypłacanych z funduszy publicznych oraz wprowadzenie rozwiązań prywatnoprawnych w miejsce publicznoprawnych. Takie cele reformy zmieniały dotychczasowe role podmiotów uczestniczących w realizacji zabezpieczenia społecznego dochodów na starość oraz charakter tego zabezpieczenia.

4. Podsumowanie

System emerytalny wpływa na stabilność gospodarki narodowej, głównie na jej zdolności rozwojowe, determinuje poziom kosztów i skuteczność polityki fiskalnej, a pozostałe elementy wzajemnie na siebie oddziałują. Zabezpieczenie emerytalne

nie jest tylko procesem gromadzenia składek i wypłaty świadczeń. Jest to przede wszystkim obszar o największym znaczeniu dla rozwoju społecznego, służący realizacji idei solidarności i zapewniający poczucie bezpieczeństwa socjalnego.

Spółeczeństwo nie dysponuje żadnym innym źródłem dochodu poza PKB. Dostępne rozwiązania w tym aspekcie, jakie można wdrożyć, to takie, które w możliwie najniższym stopniu będą negatywnie wpływać na wzrost gospodarczy przez wzrost bazy podatkowej, obciążenia pracujących z tytułu obowiązkowych składek, dług publiczny, które w ostateczności stanowią źródło finansowania emerytur. Zważywszy na zawarte w artykule rozważania, systemy emerytalne powinny zatem w długiej perspektywie czasowej realizować następujące cele:

- zapewniać adekwatny wymiar świadczeń, tj. zapewniać zdolność systemów emerytalnych do wypełniania ich celów społecznych przez zagwarantowanie bezpiecznego poziomu świadczeń emerytalnych. Adekwatność ma być osiągnięta przez większe niż dotychczas uczestnictwo w obowiązkowych systemach kapitałowych oraz w dobrowolnych systemach indywidualnych,
- gwarantować stabilność finansową, tj. zapewniać finansową wypłacalność systemów emerytalnych w długiej perspektywie bez naruszania stabilności budżetów publicznych ze względu na progresywne starzenie się ludności. Równowaga ma zostać osiągnięta przez wydłużenie efektywnego wieku przechodzenia na emeryturę oraz ograniczenie wysokości świadczeń z systemów publicznych,
- elastycznie dostosowywać się do zmieniających się warunków gospodarczych, tj. wzmacniać zdolność systemów emerytalnych do reagowania na zmieniające się potrzeby społeczeństwa i jednostki.

Literatura

- Chand S., Jaeger A., *Ageing populations and public pension schemes*, "IMF Occasional Paper" 1996, no 147.
- Czepulis-Rutkowska Z., *Reformy emerytalne. Jaka przyszłość obowiązkowych systemów kapitałowych*, „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i Praktyka” 2009, nr 5.
- Dutkiewicz D., *Koordinacja systemów emerytalnych w UE*, „Prawo, Ubezpieczenia, Reasekuracja”, nr 2(86), luty 2004.
- Eisner R., *Which budget deficit? Some issues of measurement and their implications*, "American Economic Review" 1984, vol. 74, no 2.
- Esfahani H.S., Kim H., *Hiding public debt*, „Economic Research Forum Working Papers” 2002, no 0202.
- Gramlich E.M., *Is it Time to Reform Social Security*, The University of Michigan Press, Michigan 1998.
- Holzman R., Mackellar L., Rutkowski M., *Accelerating the European Pension Reform Agenda Need, Progress and Conceptual Underspinings*, [w:] *Pension Reform in Europe: Process and Progress*, The World Bank – Directions in Development, Washington D.C. 2003.
- Holzman R., Palacios R., Zvinieni A., *Implicit Pension Debt: Issues, Measurement and Scope in International Perspective*, Social Protection Discussion Paper, 2004, no 0403.
- Kharas H., Mishra D., *Hidden deficits and currency crises*, World Bank Economists Forum, World Bank, Washington D.C. 2001.

- Liberda B., *Intergenerational Equilibrium of Pension Systems and other Social Transfers*, International Association for Research in Income and Wealth (IARIW) Ageing and Demographic Change Plenary Session Paper, Ioesuu (Finlandia) 2006.
- Marchewka-Bartkowiak K., *Gwarancje i poręczenia państwowe jako źródło ryzyka fiskalnego – analiza doświadczeń międzynarodowych i polskich*, Materiały i Studia NBP, zeszyt nr 214, 2006.
- Marchewka-Bartkowiak K., *Redefinicja długu publicznego*, Biuro Analiz Sejmowych – zagadnienia społeczno-gospodarcze, nr 11(81) z dnia 9 czerwca 2010 r.
- Marchewka-Bartkowiak K., *Zarządzanie długiem Skarbu Państwa. Implikacje dla strefy euro*, Difin, Warszawa 2011.
- Moździerz A., *Planowanie dochodów budżetowych*, [w:] *Planowanie budżetowe a alokacja zasobów*, S. Owsiak (red.), Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2008.
- Polackova H., *Contingent government liabilities: a hidden risk for fiscal stability*, Policy Research World Bank, Working Paper 1998, nr 1989.
- Polackova-Brixli H., *Contingent liabilities in new member states*, Fiscal Surveillance in EMU: new issues and challenges, Workshop, Brussels 2004.
- Public Finance in EMU*, European Commission 3/2004.
- Siekmann H., *The Burden of an Ageing Society as a Public Debt*, Third Conference of the Monetary Stability Foundation, Frankfurt am Main 2006.

OBLIGATIONS OF PENSION SYSTEM AT THE INSTABILITY OF PUBLIC FINANCE

Summary: Pension system affects the stability of the national economy, mainly its capacity development, determines the level of costs and effectiveness of fiscal policy, and other elements interaction. Security pension is not only the process of collection of contributions and payment of benefits. It is primarily an area of major importance for social development, to carry out the idea of providing a sense of solidarity and social security. It enables the smooth functioning of both society and the economy of the country.

Keywords: liabilities of the pension system, models of the reform pension systems, stability of public finances.